

РОЗДІЛ І. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

РОЗВИТОК ЕКО-ІННОВАЦІЙ В ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН, ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЕМЕРДЖЕНТНА ДИНАМІКА

*Гурочкіна В.В.
Сокур М.Б.*

Прискорення 17 глобальних Цілей сталого розвитку та реалізація концепції «зеленої» економіки в контексті забезпечення сталого розвитку України набуває особливого значення, так як зростають конкуренція за ринки та бар'єри входу-виходу на галузеві ринки, посилюються ресурсні обмеження та втрачається міцність економічного потенціалу країни через невирішені конфлікти на Сході країни й карантинні заходи пандемії COVID-19. В рамках впровадження концепції «зеленої» економіки вбачається реалізація ключових напрямів екологізації та ресурсоефективності для досягнення високого рівня добробуту населення з одночасним збереженням природного навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Саме тому актуальним постає дослідження «кращих» практик розвитку еко-інновацій країн ЄС, місця їх рівня розвитку у загальному рейтингу ЕІ (The eco-innovation Scoreboard and the Eco-innovation index), обсягів фінансового забезпечення для виявлення специфічних характеристик у їх емерджентній динаміці.

Теоретичні аспекти екологізації національної економіки та проблеми вичерпності природних ресурсів та надмірного антропогенного навантаження, що призводять до екологічних

криз різного роду, досліджувалися у працях таких вчених, як В.І. Вернадський, Д. Медоуз, К.В. Папенів, Н.Ф. Реймерс, А.П. Хаустов.

У 1992 р. на Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро була прийнята концепція сталого розвитку, яка визначила ключові пріоритети розвитку країн світу як альтернатива теоріям індустриального зростання. Результати її роботи проаналізовані такими науковцями, як Л.І. Абалкін, К.Г. Гофман, В.І. Данилов-Данильян, Г.Л. Вінтер, Н.В. Пахомова, К. Тернер, Т. Тітенберг та ін. Висвітленню питання розвитку еко-інновацій та становлення циркулярної економіки в контексті екологічної політики присвячено доробки вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема, В.В. Гобела, Б.А. Габрієла, Р.С. Іріна, Л. Мусіна, Є.В. Мішенін, Т. Кваша, Е.П. Семенюк, Ю.Ю. Туниця, А. Фалович, В.Я. Шевчук. Варто відзначити, що наданий час, впровадження та стрімкий розвиток еко-інновацій та процесів екологізації характерний для всіх сфер діяльності суспільства та сучасних підприємств, тому дослідження особливостей динаміки розвитку є актуальним питанням.

Впровадження нових інноваційних рішень екологізації та ресурсоефективності національної економіки націлені на розробку системи управління еко-інноваціями. Поєднання інструментарію інноваційних технологій та інновацій для екологізації здійснюється в рамках еко-інноваційної діяльності, проектів та ініціатив розвитку національної економіки. За методологією Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації Міністерства освіти і науки України, що розроблена в рамках проекту «Ресурсоефективне та чисте виробництво» за програмою «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства Європейського Союзу» (EaP GREEN) еко-інновації, як широка концепція, що охоплює великий прошарок

інновацій у різних сферах людської діяльності для підтримки спроможності продукції, послуг і технологій краще використовувати ресурси, водночас зменшуючи негативний вплив людської діяльності на довкілля [102].

Основним викликом при реалізації еко-інновацій в Україні залишається неготовність виробництв, технологій, причиною є їх початковий стан освоєння та недостатність фінансового забезпечення для розробки й реалізації. Водночас, існує значний перелік доступних фінансових інструментів, що можуть бути використані для залучення інвестицій в еко-інноваційні проекти, проте вони потребують практичного випробовування та діагностики впливу факторів на підвищення результативності ресурсно-фінансового потенціалу країни.

У 2009 році ОЕСР визначила еко-інновації як «впровадження нових або значно вдосконалених продуктів (товарів чи послуг), процесів, методів маркетингу, організаційних структур та організаційних домовленостей, які, з намірами чи без них, призводять до поліпшення довкілля порівняно з відповідними альтернативами» [183]. Еко-інновації є ключовим елементом інновацій, які відкривають нові можливості досягнення сталої економічної діяльності та розповсюджуються на чотири сфери діяльності: економіку, довкілля, суспільство та політику. За допомогою еко-інновацій досягається зниження витрат матеріалів та енергії, виникають нові продукти, нові послуги, нові ринки, а також нові бізнес-моделі, в контексті впливу на довкілля здійснюється стале управління природними ресурсами, нівелюються кліматичні зміни та поліпшуються біорізноманіття екосистеми [175]. Враховуючи дану інтерпретацію поняття та вплив еко-інновації на розвиток економічної системи, слід зазначити, що вона є інструментом досягнення системних емерджентних ефектів. Воронков О.О., Дяченко К.С., вважають, що емерджентні властивості

ілюструються ефектом корпоративного великого виробництва, агломерації, глобалізації, соціальних наслідків урбанізації тощо. Емерджентність проявляється у взаємозв'язку з категоріями: «регіональна економіка», «регіональний ринок будівельних послуг», «населення», «екологічна безпека» [35]. Фалович В.А. виділяє особливості емерджентного потенціалу в екологічному мисленні, що передбачає створення нових екологічно чистих продуктів [135]. Емерджентний стан системи оцінюється як сукупність властивостей, якими вона може володіти тільки за умови інтеграції визначених компонентів та їх взаємодії між собою. Характерною особливістю цієї системи є активність її елементів (фінансова, інноваційна, інтеграційна, соціальна, екологічна тощо) [44]. Щодо особливостей створення еко-інновацій в умовах емерджентної економіки, то слід виділити дві їх форми: технологічну та нетехнологічну.

В цілому емерджентною властивістю системи слід вважати виникнення нових характеристик економічної системи, що не пояснюються економічними законами і є наслідками конвергенції, коли при інтегруванні суб'єктів та об'єднанні спільних зусиль виникають нові якості системи: адаптивність, еколого-орієнтованість, стратегічна міцність, людино-центристська позиція тощо. Часто ці характеристики економічної системи йдуть всупереч економічним інтересам. Відбувається заміщення раціональних рішень ірраціональними. Другим важливим аспектом є випадки, коли за умов послаблення фінансового забезпечення на розвиток еко-інновацій, зростає загальний рівень їх виникнення та навпаки, при посиленні фінансування, погіршується якість системи реалізації та впровадження еко-інновацій. Важливим в даному дослідженні є виявлення комплексу факторів впливу для цілей їх ідентифікації та їх розмежування від головного драйвера емерджентності – нових характеристик системи «емерджентів» та «результантів».

Широке застосування еко-інновацій в країні створюють еко-індустрію та колаборації еко-ініціатив. «Еко-індустрія» та «еко-промисловість» характеризуються як діяльність підприємств, організацій та колаборацій, нововведення яких кваліфікуються на впровадженні еко-інновацій, що є менш шкідливими для навколишнього середовища, ніж представлені на ринку альтернативи.

Інформаційною базою для збору даних щодо функціонування «еко-промисловості» є Євростат та ОЕСР. За даними інформаційних джерел відображено активність та фінансове забезпечення еко-інноваторів ЄвроСоюзу. В проекті Генерального директорату з питань досліджень Європейської Комісії еко-інноваторів класифікують в одну-єдину категорію на основі того, як вони впроваджують екологічні інновації: [172]

- стратегічні еко-інноватори, які активно працюють у секторах екологічного обладнання та послуг, розробляють еко-інновації для продажу іншим підприємствам;
- стратегічні еко-приймачі, які впроваджують еко-інновації, що розроблені власноруч або придбаних у інших;
- пасивні еко-інноватори, які здійснюють процес, організацію, інновацію продуктів тощо, що призводять до екологічних переваг, за умов відсутності конкретної стратегії еко-інновацій;
- неекологічні інноватори, коли жодний напрям діяльності не здійснюється із екологічними вигодами.

Основні показники динаміки розвитку еко-інновацій та реалізації «кращих» практик на прикладі країн ЄС висвітлює загальний рейтинг ЕІІ (The eco-innovation Scoreboard and the Eco-innovation index).

Лідером впровадження еко-інновацій ЄС у 2019 р. є Люксембург (рис.1.1) із показником рангу 165 п., серед 28 країн ЄС. При цьому за оцінками рейтингу фінансове забезпечення при

цьому складає 154 п. Спостерігається у 2014 році (рис. 1.2) перевищення індексу фінансового забезпечення над результатом у вигляді коефіцієнта ефективності 1,3812.

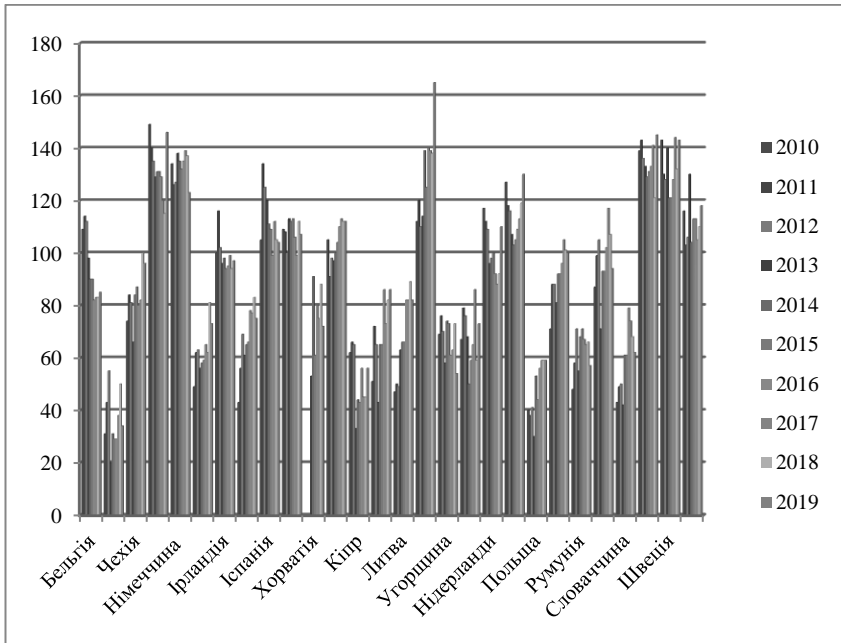

Рис. 1.1 Динаміка індексів рівня розвитку еко-інновацій в основі європейської політики

Джерело: побудовано авторами за даними [192].

Перевищення рівня 1 є фактом непродуктивним з економічної точки зору, особливо враховуючи те, що відбулось стрімке зменшення рівня впровадження еко-інновацій у 2015 р. на -10,07%, тобто при надмірному фінансуванні маємо незначний результат із спадним довгостроковим ефектом. Дане явище можна охарактеризувати біфуркаційним моментом у емерджентній динаміці розвитку та негативним емерджентним ефектом. В подальшому, прямуючи до 2019 року співвідношення

коефіцієнту ефективності залишається меншим за 1, що означає ефективно залучення фінансових ресурсів у еко-інновації.

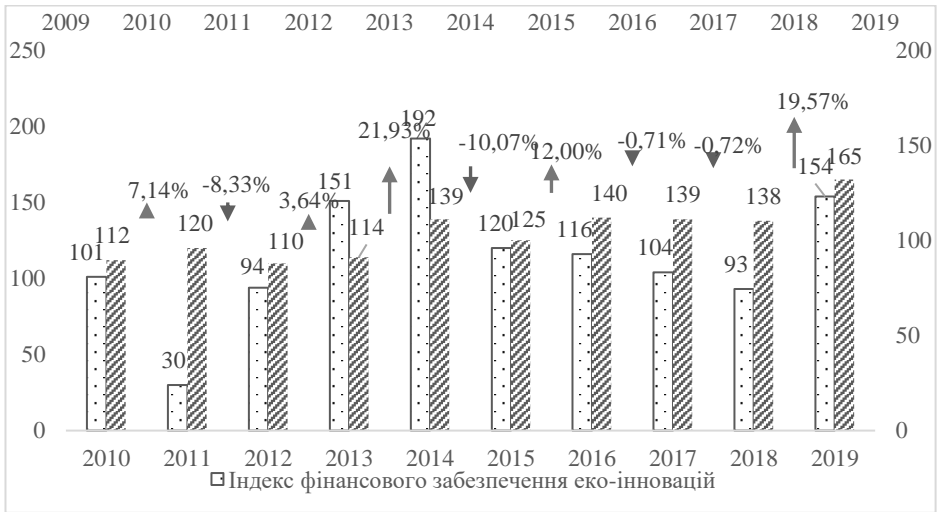

Рис. 1.2. Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Люксембургу та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192].

Еко-інноваційно-орієнтована політика Бельгії, Данії, Естонії та Німеччини (рис. 1.3-1.7), Ірландії, Фінляндії, Швеції має капіталомістку характеристику впровадження еко-інновацій. При цьому падіння індексу у рейтингу 2019 р. загального рівня розвитку еко-інновацій Німеччини до 123 п. на 10,22% після 175 п. рейтингу фінансового забезпечення у 2018 р. характеризує посилення екологічної відповідальності уряду в контексті реалізації економічної політики країни. Велика Британія має помірний характер економічної політики, адже рівень фінансового забезпечення відповідає рівню розвитку еко-інновацій.

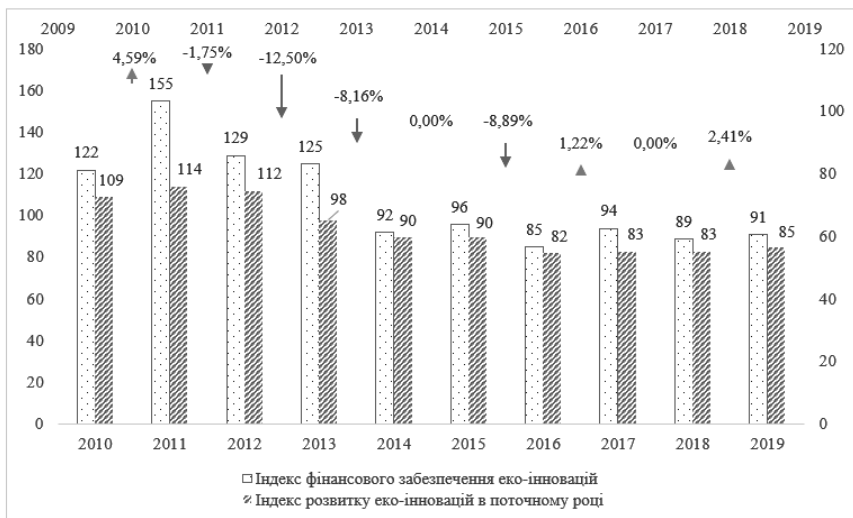

Рис. 1.3 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Бельгії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

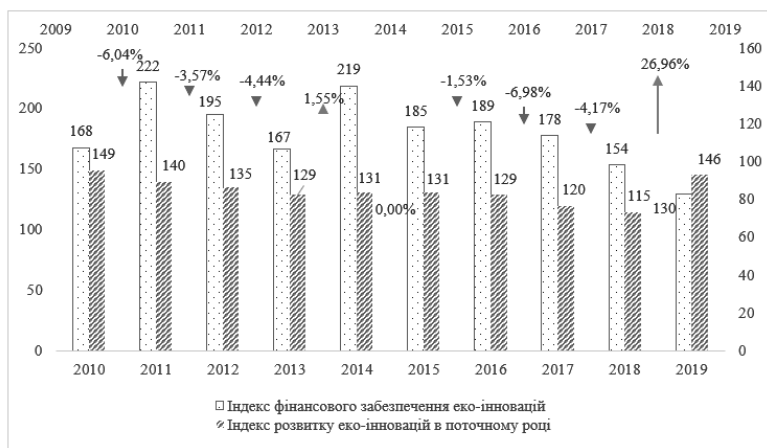

Рис. 1.4 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Данії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

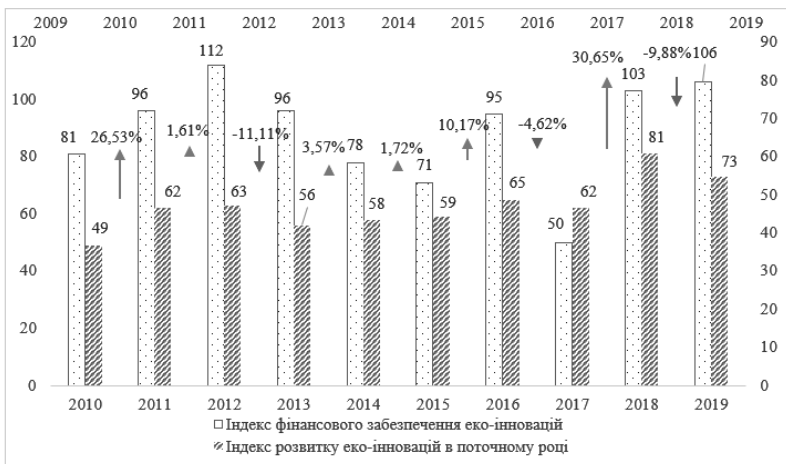

Рис. 1.5 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Естонії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.
Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192].

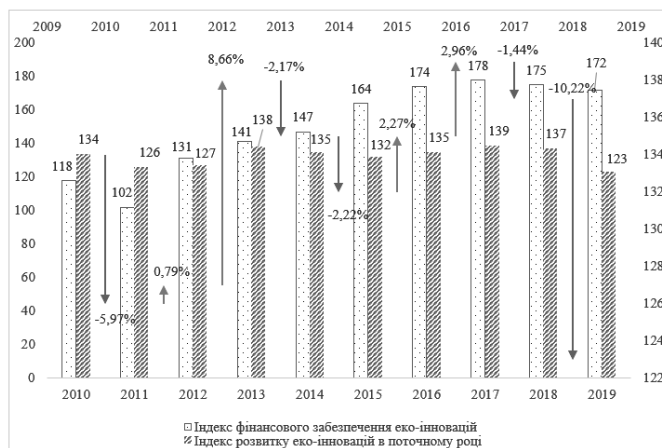

Рис. 1.6 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Німеччини та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.
Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

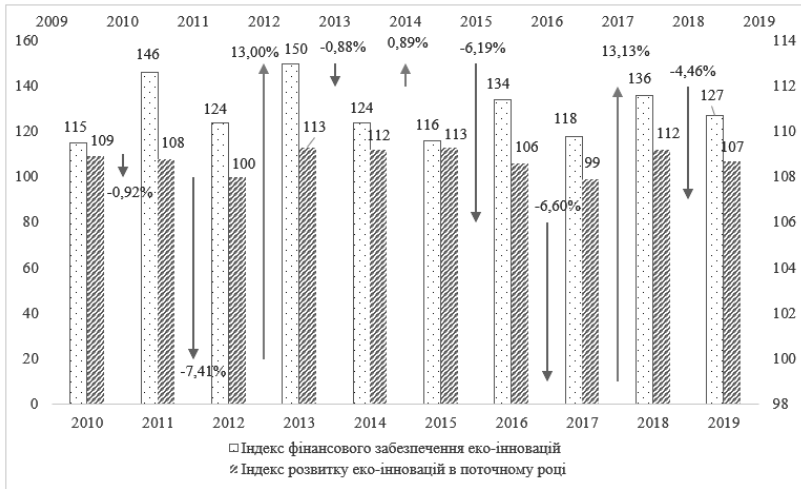

Рис. 1.7 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Франції та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192].

Такі країни ЄС як Хорватія, Італія, Кіпр та Латвія (рис. 1.8-1.11), Литва, Угорщина, Мальта, Болгарія, Чехія, Греція, Іспанія, Австрія, Португалія, Польща, Нідерланди, Румунія, Словаччина, Словенія реалізують капіталопродуктивну економічну політику в контексті реалізації еко-інновацій. Щорічні показники фінансового забезпечення виправдані результатами реалізації еко-інновацій. У 2014 р. Хорватія має позитивний емерджентний ефект при незначному фінансуванні рейтинг збільшився на 71,70%. Досліджуючи характер реалізації економічної політики країн ЄС в контексті розвитку еко-інновацій та враховуючи їх фінансове забезпечення, слід виділити наявні ознаки емерджентних ефектів динаміки розвитку, що можна охарактеризувати як капіталомістка та капіталопродуктивна екологічна відповідальність в контексті реалізації економічної політики країн ЄС. Стрімко розвивається еко-промисловість для захисту та добробуту майбутніх поколінь.

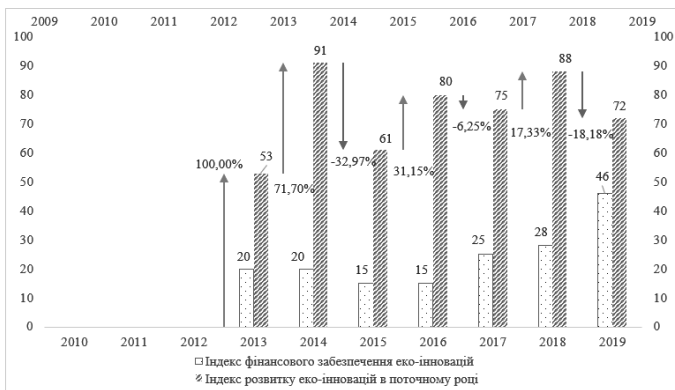

Рис. 1.8 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Хорватії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.
Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

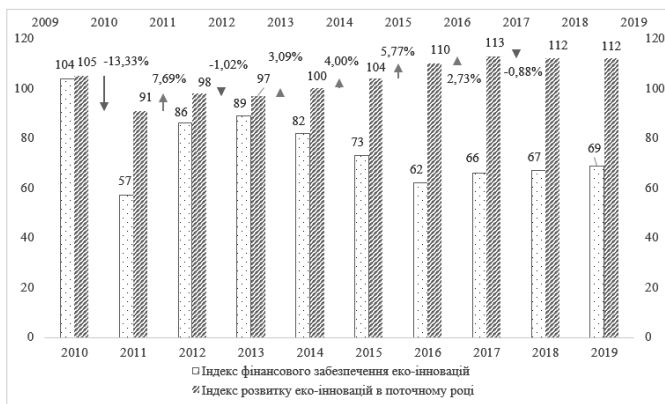

Рис. 1.9 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Італії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.
Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

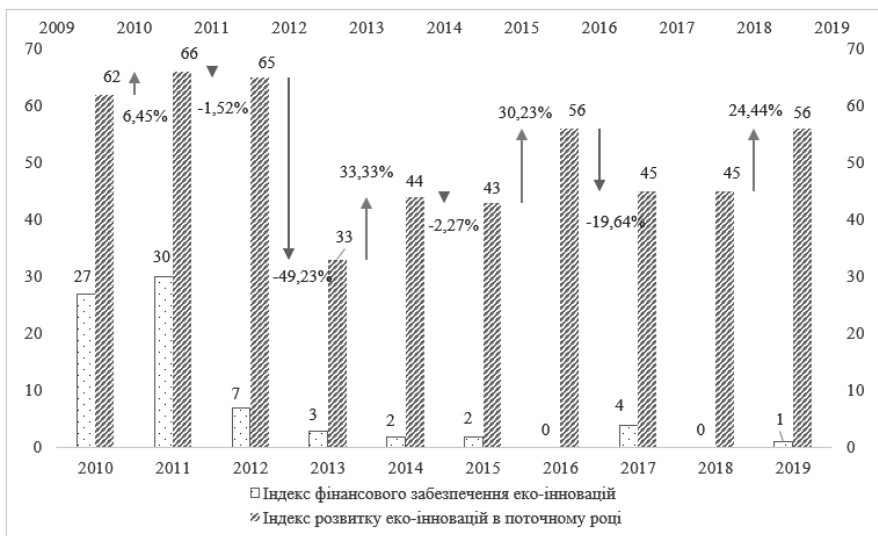

Рис. 1.10 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Кіпру та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192]

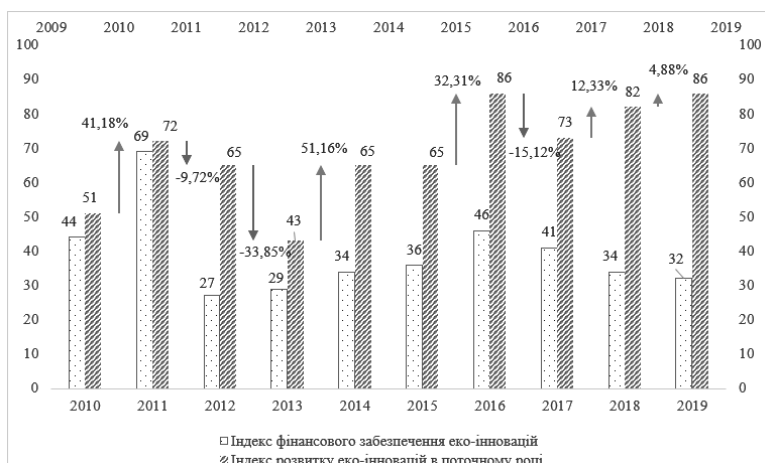

Рис. 1.11 Динаміка індикаторів рівня розвитку еко-інновацій Латвії та їх фінансового забезпечення у 2010-2019 рр.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними [192].

В Україні починаючи із 2018 р. інноваційна діяльність на промислових підприємствах здійснюється екстенсивними темпами, так як частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств склала 15,6 %, а частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств склала всього 0,8 % [45]. Інтенсивними темпами залучаються інвестиції у ресурсозберігаючі та енергоефективні технології, поступово їх частка в структурі обсягу інвестування зростає. Пріоритетним напрямом залишається реалізація циркулярної (колобіжної) економіки. Поворот лінійного циклу виробництва до замкнутого, з «кінця» до «початку», є викликом перед топ-менеджментом. Так як передумовою ефективного впровадження циркулярної економіки є дослідження асиміляційного потенціалу ресурсів (речовин та матеріалів). Саме такі аспекти є передумовами формування в Україні еко-промисловості.

Вирішення загострення проблеми забруднення навколишнього середовища слід розпочати саме з добувної промисловості. «Найбільше відходів у промисловості України утворюється у добувній промисловості та розробленні кар'єрів, що утворюються під час проведення розкривних робіт у процесі створення шахт (копалень) та кар'єрів; у відходах збагачення вугілля, переробленого на збагачувальних та брикетних фабриках» [44]. Саме в цій галузі актуальним є використання еко-інновацій для цілей досягнення позитивних емерджентних ефектів економічної системи, шляхом впровадження процесних еко-інновацій.

Отже, реалізація еко-інновації є драйвером досягнення системних емерджентних ефектів та створюють підґрунтя для екологізації промисловості країни. Еко-інновації в емерджентній

економіці націлені на досягнення нових властивостей системи, що забезпечують екологічну безпеку особистості, підприємства та суспільства. Дослідження динамічних процесів країн ЄС в контексті розвитку еко-інновацій виділено ознаки позитивних та негативних емерджентних ефектів динаміки розвитку, що охарактеризуються як капіталомістка та капіталопродуктивна екологічна відповідальність в контексті реалізації економічної політики країн ЄС. З метою активізації емерджентного потенціалу країни доцільним є впровадження принципів циркулярної економіки із врахування асиміляційного потенціалу та популяризація й становлення екологічного мислення для цілей розбудови системи екологізації країни в цілому.

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

*Євась Т.В.
Жукова О.А.*

В сучасних умовах модернізації управління освітою розвиток теорії та практики менеджменту в освіті перетворюється в рушійну силу освітнього процесу та стає одним із чинників забезпечення якості вітчизняної освіти. Відбувається зміна мети, завдань та змісту управління освітнім закладом, змінюються структура та стиль освітнього менеджменту, підвищується відповідальність керівників закладів освіти за прийняті управлінські рішення та їх наслідки.

Тобто, управлінська діяльність в системі освіти набуває професійного характеру та вимагає високого рівня ефективності її здійснення, що, в свою чергу, потребує підвищення компетентності управлінців усіх рівнів, оскільки на даному етапі